

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра східної та слов'янської філології

Курсова робота з арабської філології

на тему:

ПОРІВНЯННЯ КРИЛАТИХ ВИРАЗІВ В АРАБСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ
МОВІ

Студентки групи Пар 16-20

факультету східної та слов'янської філології
денної форми навчання

Освітньої програми:

Арабська мова і література

та переклад, друга

східна мова, західноєвропейська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.060 Східні мови

та літератури (переклад включно),

перша – арабська

Гончарова Анастасія Іванівна

Науковий керівник:

ст. викладач В.Г. Кононенко

Національна шкала

Кількість балів

Оцінка ЄКТС

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ КРИЛАТИХ ВИРАЗІВ	5
1.1. Поняття крилатого виразу в лінгвістичних дослідженнях	5
1.2. Провідні характеристики крилатого виразу.....	8
Висновки до розділу 1	11
РОЗДІЛ 2. ЗАКОНОМІРНОСТІ ФУНКЦІЙНОСТІ КРИЛАТИХ ВИРАЗІВ У АРАБСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	13
2.1. Ключові образи арабських крилатих виразів	13
2.2. Художні особливості українських крилатих виразів	17
2.3. Порівняльний аналіз провідних концептів арабських та українських крилатих виразів.....	22
Висновки до розділу 2	26
ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	30

ВСТУП

Актуальність дослідження. Використання крилатих виразів є поширеною тенденцією в межах афористичного дискурсу, вивчення якого із кінця минулого століття характеризується відходом від суворого формалізму та зміщенням наукового інтересу в керунку антропоцентричної парадигми. Такий підхід інспірує вивчення мови не як засобу реалізації комунікативних можливостей, але як механізму, що ним послуговується мовна особистість, комунікуючи, пізнаючи, вербалізуючи пізнане та зберігаючи інформацію. Відтак, можна стверджувати про суттєве розширення обширу лінгвістичних студій, що заторкнуло й напрями вивчення афористики.

На сучасному етапі розвитку мовознавства дослідження крилатих виразів мотивоване когнітивними передумовами та механізмами їх творення, комунікативним функціонуванням та прагматикою, референційними теоріями та лінгвокультурним різноманіттям. До числа чільних завдань, вирішуваних сучасною афористикою, також належить визначення сукупності диференційних ознак одиниць, що розглядаються як крилаті вирази, ціннісних орієнтацій та чинників, необхідних для здійснення лінгвокультурологічного аналізу концептуальної складової крилатих виразів.

Актуальність теми дослідження крилатих виразів зумовлена включенням її до контексту найбільш дискусійних проблем сучасної лінгвістики, фокус уваги якої зосереджений на антропоцентричній та модальній семантиці. Особлива увага у роботі присвячена співвідношенню провідних світоглядних концептів українських та арабських крилатих виразів у афористичному дискурсі.

Мета дослідження: виявлення закономірностей функціонування провідних світоглядних концептів українських та арабських крилатих виразів у афористичному дискурсі.

Поставлена мета інспірує необхідність вирішення таких дослідницьких завдань:

1. Визначення структурних ознак, притаманних поняттю крилатого виразу в лінгвістичних студіях;
2. Аналіз провідних характеристик крилатих виразів;
3. Окреслення параметрів образності арабських крилатих виразів;
4. Виділення художніх особливостей українських крилатих виразів;
5. Здійснення порівняльного аналізу образності арабських та українських крилатих виразів.

Об'єкт дослідження: крилаті вирази української та арабської мови та закономірності їх функційності в афористичному дискурсі.

Предмет дослідження: провідні світоглядні концепти українських та арабських крилатих виразів.

Матеріали дослідження: порівняння фразеологічних одиниць арабської та української мови, які мають подібне значення або виражають схожі концепції. Для цього використані різні джерела, такі як словники, граматики та наукові статті, що досліджують фразеологію цих мов.

У роботі здійснювалося використання таких дослідницьких **методів: загально-наукові:** *аналіз* і *синтез* матеріалу за результатами огляду літератури; *індукція* – для узагальнення окремих конкретних спостережень до загального умовиводу; *дедукція* – для формування висновків про конкретні явища; так і **спеціальні лінгвістичні:** *описовий метод* – для репрезентації особливостей та надання точного і повного опису мовних одиниць; *контекстуальний аналіз* – для перевірки значення афористичних одиниць української та арабської мови; *дистрибутивний аналіз* – для визначення функціональних властивостей мовних одиниць шляхом їх сполучуваності з іншими елементами.

Теоретична та практична значущість дослідження інспірується здійсненим внеском до студій, присвячених закономірностям послугування афористичними висловлюваннями. Матеріали дослідження також можуть бути використані в подальших студіях, присвячених заявленій проблемі.

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ КРИЛАТИХ ВИРАЗІВ

1.1. Поняття крилатого виразу в лінгвістичних дослідженнях

Інтерес до афористики надзвичайно зріс за останні роки. Цей інтерес можна пояснити тим, що афоризми, крилаті вислови та прислів'я якомога краще відповідають духу нашого часу, який вимагає особливої стислості вираження думки. Елементи афористичного мислення дозволяють виділити в морі інформації щось суттєве для пізнання, знайти і визначити свою особистісну позицію. Виступаючи в тій чи іншій формі, афористичний вислів узагальнює і типізує різноманітні прояви особистого та суспільного життя і міцно існує в спілкуванні як його органічна частина, як ємна і концентрована форма художнього відображення дійсності і вираження ставлення мови до неї.

Афоризми завжди привертали увагу людей, але в даний час, в епоху науково-технічного прогресу, їх значення особливо зросло; не випадково зараз в ряді країн афористика отримала високий розвиток, а де-не-де досягла свого розквіту. На тлі майже повної відсутності літературознавчих робіт в минулому останнім часом опубліковано ряд змістовних теоретичних статей про афоризми; з'являються і праці лінгвістичного характеру. Проблеми афористики розглядаються на літературних конгресах, їм присвячуються численні дисертації.

Такий інтерес до афористики виник тому, що в силу своєї універсальності афоризми відповідають духу епохи, вони однаково близькі як до науки, так і до мистецтва, в них органічно взаємодіють принципи наукової і художньої творчості. Закономірно тому те, що багато видатних учених були одночасно і творцями афоризмів. Згадаймо стародавнього вченого – родоначальника афористики – Гіппократа, назвемо авторів афористичних книг – Паскаля, Гете, Ліхтенберга, які були видатними науковцями свого часу (Колоїз, 2012). Афористика знаходиться на місці «стикування» науки і мистецтва, будучи немовби своєрідною ланкою між ними. Виразність і образність зближують афоризми з художньою літературою, властивість

синтезу думок, встановлення зв'язку між явищами, точність і лаконізм споріднюють їх із наукою (Ковшова, 2018).

Невипадково за кордоном досі достатньо численними є прихильники теорії приналежності афоризмів не до літератури, а до науки, зокрема до філософії, і ведеться полеміка з цього питання. Афоризми, звичайно, потрібно вважати літературним жанром, але вони близькі науці, і це сприяє їх популярності в наш час, характерний розквітом науки (Кохан, 2019).

Жанр афоризму привабливий для читача новизною і несподіванкою змісту, відточеністю форми. Він привабливий як в окремій формі, так і в контексті виступу, статті та художнього твору. Для того щоб охарактеризувати афоризм найбільш повно, ми провели дефініційний аналіз.

«Афоризм (грец. Aphorisms – визначення, короткий вислів), короткий вислів, що виражає певну узагальнену закінчену повчальну або парадоксальну думку. Джерела афоризмів – літературні твори, розповіді про випадки з життя історичних осіб» (Абакумова, 2011).

Афоризми, що створювалися саме як афоризми, переважають в численних збірниках афоризмів і на сайтах в Інтернет, менший обсяг складають крилаті фрази і цитати, створені в контексті творів, виступів авторів. Найяскравіші представники афоризму як самостійного жанру: Ф. де Ларошфуко, Н. Шамфор, Б. Паскаль, І.В. Гете, С.Є. Лец, пародійні афоризми Козьми Пруткова і ін. І все ж багато афоризмів походять із літературних творів; наприклад, велика частина афоризмів Оскара Уайльда – репліки з його п'єс. У таких випадках афоризм набуває форму цитати, з огляду на те, що акцент робиться не стільки на мудрості висловлювання, скільки на його особі його автора.

У афористиці широко використовуються каламбурна гра слів, логічні зрушення, які проявляються в протиставленні подібних понять і ототожненні протилежних; несподіванка досягається руйнуванням закріплених за словами зв'язків і асоціацій.

Для афоризмів характерні повнота і завершеність змісту, стислість і точність словесного вираження, нерідко афоризми називають життєвими мудростями. Як

правило, афоризм не викликає протиріч у читача і часто нагадує про прості істини, якими нехтує людина.

Історія афористичної думки почалася в далекій давнині: короткі висловлювання зустрічаються вже на давньоєгипетських папірусах і клинописних табличках Межиріччя, а в античній Греції і Римі афоризм оформлюється як літературний жанр. Вже тоді люди прагнули коротко висловлювати свої думки, формулюючи найзначніші з них у формі висловів. В афоризмах найяскравіше відбиваються особливості мислення людей різних країн в різні епохи, релігійних і політичних поглядів. Однак є і загальні, вічні теми: сенс життя, світоустрій, суспільство і держава.

Значну роль у формуванні афористичної форми зіграли східні мислителі. Як приклад можна привести трактат «Дао Де цзін» (автором якого вважається Лао-Цзи) і твори Конфуція, в яких неподільно злиті стиль мислення і літературна форма. Кожне висловлювання в цих творах пронизане гармонією світовідчуття і прагненням до вищої мудрості.

Зміст афоризмів в Західній Європі значно змінюється в період Відродження. На зміну релігійним і богословським текстам приходять світська література, в якій афористичний жанр займає гідне місце. У Новий час афористична літературна форма розвивається в двох напрямках – як самостійний жанр і у вигляді крилатих фраз, включених у контекст різних творів (наукових робіт, поезії, прози, публіцистики, листування й т.ін.).

На початку двадцятого століття афористична думка набула особливої літературної витонченості й досягла великого культурного значення, але потім зміст і стиль афоризмів все більше усереднюється. Авторами і «героями» афоризмів стають актори, кінорежисери, музиканти, політики, бізнесмени та інші популярні персони, а джерелами – усні виступи, інтерв'ю, анекдоти і т.ін.

Афоризм – це текст малої форми, який імпліцитно містить ширшу інформацію, ніж та, яка виражена експліцитно. О.В. Землянська підкреслює, що імпліцитність афоризму обумовлена тим, що його зміст є результатом авторського вимислу, що дозволяє розглядати афоризм як мініатюрний художній твір.

1.2. Провідні характеристики крилатого виразу

Огляд робіт вітчизняних і зарубіжних дослідників показує, що з урахуванням термінологічного протиріччя дати дефініцію афористичному жанру виявляється достатньо складним завданням, оскільки афоризм пройшов довгий шлях розвитку, перш ніж набути ознак жанрово-естетичної форми. З одного боку, традиційними є згадки про те, що «не вповні визначені жанрові особливості та межі афористичного жанру, а також не досліджена його поетика» (Караман, 2000; Ковшова, 2018). З іншого боку, практично в кожній вітчизняній статті з цієї тематики можна знайти цілком чітку і недвозначну дефініцію афористичного жанру, основними ознаками якого є пуантованість форми (витонченість стилю) (Караман, 2000) і специфіка змісту (глибока, справжня думка) (Ковшова, 2018). Зауважимо, що конкретний набір специфічних ознак афористичної жанрової форми в різних визначеннях нерідко має істотні відмінності.

Як бачимо, відсутність чіткої жанрової дефініції проковує дослідників зараховувати до афористичного жанру літературні реалії, які не відповідають критеріям цього жанрового феномена.

Як зазначає С. Енгельман, той, хто дає визначення афористичному жанру, повинен чітко уявляти наступне: повинні бути сформульовані критерії, які обґрунтовують не тільки приналежність до даного жанру, а й ті риси, що виключають можливість зарахувати той чи інший феномен до жанру афоризмів (Колоїз, 2012). Саме тут, на думку Ф. Шлікера, виникає проблема, бо до жанру афоризму, безперечно, належать тексти, які афоризмами не називаються: фрагменти, нотатки. Водночас, із цього жанру також безперечно виключаються тексти, які в назві мають слово афоризм (Кохан, 2019). У цій парадоксальній ситуації намагаються розібратися багато дослідників. Однак до сих пір ця основна проблема досліджень афористики не вирішена.

Тривалий шлях розвитку афоризму як окремого жанру ставить перед дослідниками наступне питання: чи слід вважати афоризм особливим літературним жанром, як у багатьох дослідженнях, або ж перед нами форма філософування.

На наш погляд, неокресленість жанрових меж афоризму підсилює також досить довільне вживання тих чи інших жанрових найменувань різновидів афоризму в сучасній науковій літературі. Наразі не вироблені єдині критерії, відповідно до яких ці види можна було б диференціювати.

В основу наявних класифікацій дослідники закладають різні принципи. Так, наприклад, класифікація, наведена в Літературному енциклопедичному словнику (Вольф, 1985), з одного боку, будується відповідно до критерію авторства: анонімні афоризми (гноми чи сентенції) – авторські афоризми (апофегми), а з іншого боку, в цій же класифікації простежується тематичний принцип, на підставі якого виділяються, наприклад, хрїї як ситуативно-анекдотичні афоризми і максими як афоризми моралістичні.

Незважаючи на жанрову нез'ясованість афоризму, ми підкреслюємо його універсальність, оскільки афористичний жанр поєднує в собі психологізм роману, сюжетну напруженість новели, вербальну витонченість вірша, глибину філософського трактату, грайливість дитячої лічилки, розмах епічної поеми. Все це виражено в афоризмі в декількох словах. Тому предметом афористичного жанру стає загальне, абстрактне, абстрактне як джерело пояснення одиничного і конкретного. Відповідно, парадоксальна суть афористичного жанру полягає у змістовому і мовному різноманітті, що реалізується на мізерному просторі виразних форм.

Узагальнюючи вищесказане стосовно невизначеності жанрових меж афоризму в сучасній філології, ми стверджуємо, що багато науковців намагаються визначити жанрову специфіку афоризму, але, тим не менше, питання залишається відкритим через відсутність єдиних жанрових меж афоризму і розробки класифікації його видів.

При розгляді афоризму як малоформатного тексту слід зазначити, що складність поняття тексту визначається наявністю його характерних ознак. У лінгвістиці тексту по-різному визначаються основні ознаки тексту. Н.Н. Трошина зазначає, що будь-який текст характеризується його зв'язністю, цілісністю й комунікативною завершеністю (Городенська, 2010). Р.А. де Богранд і В. Дресслер виділяють сім критеріїв текстуальності: когезію, когерентність, інтенційність, акцептабельність, інформативність, ситуативність і міжтекстуальність (Коцюба,

2012). Отже, сутність афоризму як малоформатного тексту відповідає перерахованим основним характеристикам.

Більш того, для розгляду афоризму як малоформатного тексту, на наш погляд, можуть бути використані також поняття теми і реми. Слідом за широко поширеною в лінгвістиці ідеологією актуального членування, ми виділяємо на кожному рівні членування афоризму (на поверхневому і на глибинному) два компоненти його змісту: вже відоме, дане, що відображає тему афоризму на поверхневому рівні змісту, і нове, актуальне, що відображає через асоціативні зв'язку рему афоризму на глибинному рівні змісту.

Визначальним визнається рівень глибинний в силу його універсальності, обумовленої універсальним характером людського мислення. Звернемося до думки Л.Н. Мурзіна: будь-який зв'язок у реченні не лише визначає тему, але і «проорокує» його рему (Городенська, 2007). Тому ми розглядаємо афоризм як структурно організоване висловлювання або надфразову єдність, що наділена наявністю двох компонентів змісту – теми на поверхневому рівні і реми на глибинному рівні змісту, а також цілісністю, смисловою завершеністю, цілеспрямованістю, інформативністю, прагматичною настановою, тобто автономним текстовим статусом.

Однак афоризм – це все ж особливий вид тексту зі своїми характерними ознаками. До таких ми відносимо відсутність фабули і текстового елемента заголовка, відсутність форм архітекτονіки (початку, кінця, епіграфу, епілогу, сюжетної лінії) і хронотопу, наявність тенденції до появи нового сенсу афоризму, а також малої форми, що у випадку зі вступними афоризмами витягнуті з більш крупного тексту, яка дозволяє виділити його як малоформатний текст і забезпечити його автономність, що дає афоризму право існувати самостійно, незалежно від контексту твору, і як результат малої форми афористичний текст характеризується неможливістю його «згортання».

Оскільки основною загальновизнаною відмінною рисою афоризму є його генералізація, це дозволяє віднести афоризм до категорії універсальних висловлювань, відмежовуючи його тим самим від конкретизованих висловлювань, призначених для передачі фактологічної інформації, тобто тих, що викладають

думки, оцінки і містять співвідношення з реальністю і просторово-часові координати. На відміну від них, універсальні висловлювання уможлядні, вони передають певні абстрактні ідеї за допомогою генералізації реальних предметів, явищ, заснованої на попередньому сукупному індивідуальному і загальнолюдському практичному і теоретичному досвіді (так звані етичні правила і знання про життя) (Айдачич, 2010).

У монографії «Мова соціального статусу» В.І. Карасик виділяє наступні характеристики універсальних висловлювань: 1) позачасова співвіднесеність; 2) наявність кванторів загальності – прислівників, займенників, заперечень; 3) наявність контрасту; 4) наявність спеціальних зачинів; 5) використання риторичних запитань (Величко, 1996).

У свою чергу, А.В. Аммер закликає відрізнити афоризм від універсальних висловлювань, які функціонують в рамках особистих тверджень, думок, спостережень і висновків, оскільки афоризм не може являти собою висловлювання від першої особи (Абакумова, 2011).

Ми визнаємо генералізацію відмінною рисою афоризму, оскільки афорист узагальнює інформацію, співвідносячи її зі своїм досвідом, піднімаючись на вищий щабель абстракції стосовно подієвого часу і місця. Тому ми відносимо афоризми до категорії універсальних висловлювань, особливість яких полягає в тому, що сприйняті конкретні факти і явища дійсності піддаються узагальненню і знову втілюються в конкретних образах. Стислість, лаконічність цих висловлювань створюють велику зручність при запам'ятовуванні і відтворенні їх у відповідних ситуаціях.

Таким чином, ми усвідомлюємо триєдину сутність афоризму, який розглядається нами як жанр, малоформатний текст і універсальне висловлювання.

Висновки до розділу 1

Роль афористики стосовно різних стилів мови є значною та змістовною, пов'язаною із виконанням низки важливих завдань: номінативного, емоційного, образотвірного, текстокогерентного тощо. Афористика займається вивченням

специфіки крилатих виразів, що є знаками, утворення яких вторинне, продуктом вторинного непрямого номінативного виду, що представляє різноманітні синтагматичні засоби взаємодії між словами-компонентами в ході процесів, коли переосмислюється та формується нове значення, вихідне об'єднання чи проведення окремого слова. Цей розділ мовознавства також розглядає специфічні знакові функції афористичних одиниць, їх семантичні та структурно-семантичні особливості, що становлять її основні ознаки – стійкість та відтворюваність, займається дослідженням природи лексичного компоненту у афористичних одиницях, розглядає їх морфологічну та синтаксичну будову, синтаксичні зв'язки, у яких беруть участь афоризми.

Афористика є визначальним мовознавчим розділом, що сприяє об'єднанню фразеологічного мовного складу на сучасному та історичному етапах її розвитку. Він є сукупністю афоризмів, що належать до певної мови, поєднаними та згрупованими характерними виражальними засобами, що постають властивими для окремої соціальної групи, окремого автора чи літературно-публіцистичного напрямку.

Крилатим висловам належить чільне місце у фразеологічній системі будь-якої мови. Вони є складовими золотого фонду національної та світової культури. Пам'ять кожної людини, що є освіченою, зберігає значну кількість афоризмів, що знаходять використання у її мові, що є для неї рідною, а також – численні популярні зарубіжні крилаті вирази. Це є природним, адже важливість та специфічність цих мовних одиниць у мовленні незаперечна. Вони сприяють яскравому та стислому висловленню думки, надання характеристик ситуації, висловленню своїх відчуттів, використовуючи літературну форму. Будь-які афоризми становлять наймобільніший мовний шар, оскільки зберігають основу свого фонду.

РОЗДІЛ 2

ЗАКОНОМІРНОСТІ ФУНКЦІЙНОСТІ КРИЛАТИХ ВИРАЗІВ У АРАБСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Ключові образи арабських крилатих виразів

У наш час особливої актуальності набуває детальне вивчення арабських афоризмів, а також їх зіставлення з українськими, що сприяє цілісному сприйняттю та розумінню всіх тонкощів арабського фольклору.

Відомий арабський вчений Ар-Рагіб Аль-Асфahanі визначив арабські афоризми наступним чином: «Афоризм – це висловлювання, схоже з іншим висловом або подією, що порівнюється з ним і пояснює його» (Абакумова, 2011). Ібрагім Ан-Наззам, який назвав афоризми «вершиною стилістики арабської мови», вважає, що арабські афоризми включають чотири складових: «лаконічність висловлювання, дохідливість сенсу, ідеальність зіставлення і висока якість написання» (Айдачич, 2010). Для названих науковців найзначнішим критерієм вивчення афоризмів є структурно-стилістичний.

Ібн Абду Рабу віддає перевагу порівняльному критерієві у вивченні афоризмів. На його думку, «афоризми – це візерунки висловлювань, смарагди речень і прикраси смислів, які обрані арабами і неарабами і вимовляються у часи і всіма мовами. Афоризми довговічніші за поезію і благородніші за ораторське мистецтво» (Величко, 1996).

Аль-Фарабі розглядає афоризми як висловлювання, які задовольняють усі верстви населення як і словесному плані, і у смисловому. Афоризми настільки подобаються людям, що й вимовляють як у хвилини радості, так і в хвилини печалі (Вольф, 1985).

Ібн Салям Аль-Азді дотримується точки зору, за якою «афоризми – це мудрість арабів». Тут же Аль-Азді проводить історичну паралель між доісламською та ісламською епохами і приходить до висновку, що араби за всіх часів використовували логіку афоризмів у дискусіях та суперечках (Городенська, 2007).

Під афоризмами, на думку сучасного ліванського філолога Іміля Якуба, маються на увазі лаконічні, широко вживані фрази, що передають певний сенс. Ці фрази передаються у спадок із покоління до покоління і відрізняються стислістю, правильністю смислів, доступністю мовного викладу та красою звучання (Городенська, 2010). Таким чином, визначення І. Якуба певною мірою перегукується з вищевикладеними визначеннями і може вважатися найбільш вдалим серед думок арабських пареміологів.

Поняття «афоризм» можна зустріти в арабських джерелах: *حكمة* – «мудрість», *إفادة* – «висловлювання», *مضحكة قصة* – «смійшна історія», «повчання». Так склалося, що найчастіше вживаним арабським терміном стосовно поняття «афоризм» є слово *قول مأثور*.

Настільки великий лексико-семантичний ряд позначень певних мовних утворень, кліше, говорить про те, що араби не бачать відмінностей між фразеологічними та афористично-паремістичними виразами та зворотами. Однак поняття «фразеологізми» та «стійкі вирази» у більшості випадків позначаються в арабській стилістиці як *التعبيرات تعيين* = «стійкі вирази».

В арабських афоризмах часто наводяться приклади і настанови, як правильно поводитися, а також уподібнення і порівняння (наприклад, людей із тваринами). Приклади, настанови та порівняльні образи часто можна зустріти в афоризмах інших мов, зокрема української.

Що стосується всіляких притч, історій і легенд, що лежать в основі арабських афоризмів, то їх різноманіття і варіативність справляють враження. Наприклад, в основі арабського афоризму *الأبيض الثور أكل يوم أكلت لقد* = «Я був з'їдений того дня, коли був з'їдений білий бик» лежить наступна притча.

Якось у дикому лісі жили три бики – білий, чорний і рудий. Лев жив поруч із биками і намагався на них нападати, але безрезультатно. Бики заступалися один за одного, і афоризм «Один за всіх і всі за одного» був їхнім девізом.

Лев вирішив застосувати хитрість і одного разу сказав чорному і рудому бикам: «Ми з вами схожі за кольором, а білий бик від нас відрізняється, і його колір може привернути увагу мисливців, і тоді ми загинемо всі. Він дуже небезпечний для нас,

дозвольте мені його з'їсти». Чорний і рудий бики відповіли: «Їси!» і не заступалися за білого бика, коли лев напав на нього.

Через деякий час лев підійшов із тією ж пропозицією до рудого бика, і рудий бик послухав лева і не став заступатися за свого брата – чорного бика. Минув час, і лев сказав рудому бичу: «Зараз я тебе з'їм у будь-якому разі». Рудий бик відповів: «Я був з'їдений того дня, коли був з'їдений білий бик».

У цій притчі розглядаються такі людські риси, як вірність і зрада. Мораль даного афоризму полягає в тому, що не можна зраджувати друзів, і розуміється лише людьми, знайомими з цією притчею.

Іншим прикладом, який свідчить про необхідність ретельного аналізу та опису афоризмів арабської мови, може бути такий алжирський народний афоризм: لم - عاش - يكتسب = يغادر لم - مات ، يكتسب «Жив – не придбав, помер – нічого не залишив». На перший погляд, сенс даного афоризму очевидний: якщо людина не нажила добра за своє життя, то вона, звісно, нічого й не залишила по собі. Проте справжнє значення цього афоризму набагато глибше: людина, яка не нажила добра, не залишає після себе проблем, пов'язаних із поділом спадщини (Колоїз, 2012).

Арабські афоризми є елементом культурного фонду арабської цивілізації. Сучасний ліванський педагог і лінгвіст Саті Аль-Хусрі зазначав, що «культура арабського світу насамперед пов'язана з арабською мовою» (Кохан, 2019). Засвоюючи мову, людина одночасно проникає в нову національну культуру, отримує духовне багатство, яке зберігається мовою, що вивчається.

Арабські афоризми народилися разом із мовою і невідривні від неї. З доісламських часів арабська мова мала відмінні риси, які збереглися і в ісламську епоху. Ці відмінні риси наявні й у афоризмах (Коцюба, 2012). Таким чином, деякі афоризми втрачають своє первісне значення при перекладі іншими мовами, тому обов'язково слід переклади арабських афоризмів супроводжувати необхідними порівняльними коментарями.

З давніх-давен араби фіксували свій життєвий досвід і різні філософські висловлювання у формі афоризмів. Арабський історик Аль-Калькашанді стверджує, що афоризми стали записуватися разом із першими зразками арабської літератури

(12). Найранішою збіркою арабських афоризмів, що дійшли до наших днів, є книга «العرب امثال» = «Афоризми арабів» (VIII століття), укладач Аль-Муфаддаль ад-Дабі. На сьогоднішній день збереглося багато збірок арабських афоризмів. До них можна віднести «الأمثال» = «Афоризми», укладач Абу Муфриж ас-Судусі; «الأمثال من مجموعة» = «Сукупність афоризмів», укладач Аль-Аскарі; «العرب أمثال من منتقاء» = «Вибране з афоризмів арабів», укладач Аз-Замахшарі та Мухаммад Аль-Майдані. Ця збірка містить понад 6000 афоризмів.

Що стосується збірників арабських афоризмів, як правило, представлених у діалектно-розмовних формах, то найпоширенішими серед них вважаються: «شعبية امثال» = «Народні афоризми», укладач Жахімані; «المنطقة الشعبية الأمثال» = «Народні афоризми південної області», укладач Ях'я Ібрахім аль-Альмаї; «الجنوبية» = «Сказане в афоризмах», укладач Жихан Асад Хакім; «الشعبية الأمثال قاموس» = «Словник народних афоризмів», укладач Мухаммад ад-Дайя та ін.

Афоризми народів світу (зокрема арабські афоризми) не просто фіксують різноманіття навколишньої дійсності, але й виражають ставлення до неї. Вони ніколи (або майже ніколи) не бувають відстороненими від тих життєвих подій та фактів, яким присвячені. На думку арабського вченого Ібн Кайіма Аль-Жаузі, види афоризмів в арабській мові розподіляються так:

1) Записані афоризми, у яких дотримуються правила синтаксису, морфології та стилістики арабської літературної мови. Цей вид афоризмів зазвичай записують стилісти, вони написані описовим стилем.

2) Народні афоризми, у яких у повному обсязі дотримуються вищевказані правила. Ці афоризми зазвичай виголошують поети-вихідці з народу. У цьому виді афоризмів, як і в попередньому, простежується рима. Поети іноді нехтують граматичними правилами, але звукової гармонії намагаються дотримуватися завжди.

3) Афоризми, що походять із байок, в основі яких наведені розповіді, зазвичай пов'язані з історіями про тварин, які уособлюють людей. Такі афоризми мають або повчальну мету, або сатиричну (Мараховська, 1998).

Прикладами можуть служити численні афоризми про працюватість і лінощі людини, про її доброту і совісність, про підступність і злість, про боягузтво, заздрість

чи лестоці. Ставлення до всіх цих та інших сторін життя заявлено в афоризмах цілком виразно і зрозуміло: у них утверджуються високі моральні принципи, вселяється повага до людей праці, майстрів своєї справи.

2.2. Художні особливості українських крилатих виразів

Проблеми ціннісної репрезентації, тобто вербалізації когнітивних одиниць, пов'язаних із найважливішими культурними константами нації, в аспекті вивчення пареміологічної семантики набувають особливого звучання. Паремії являють собою різновид одиниць, що є синкретичними за природою, характеризуються ознаками фразеопоеднуваності, афористичного висловлювання й тексту. Окрім того, паремії наділені статусом прецедентних текстів та володіють низкою параметрів, що зумовлюють специфіку їх уживання в дискурсі. Зокрема, йдеться про багатосаровість сенсу, що заключений до лаконічної оболонки паремій; поліфонію в оцінці, що виникає як наслідок реалізації типової ситуації в умовах певного дискурсу з його ціннісними та прагматичними орієнтирами; здатність до актуалізації концептуального змісту лексем, що організують текст паремії, відповідно до базової когнітивної моделі паремії.

Преференційні афористичні висловлювання зі значенням оцінки, при утворенні яких задіяні форми ступенів порівняння прикметників та прислівників, є засобом, що розкривають систему переваг у картині світу того чи іншого народу. Компаративи «краще» та «гірше» використовуються переважно для опису ситуацій, що їх людина створює за допомогою власної волі й діяльності, передають бажальну модальність, модальності, пов'язані з доречністю або недоречністю, небажаністю того чи іншого розвитку подій. Вони відштовхуються від норми в бік позитивного або негативного сприйняття автором висловлювання актуальної ситуації (Ужченко, 2005).

Висловлювання, наділені преференційною семантикою, переважно використовуються у мовленні, коли необхідно вказати на наявність у певної дії, предмету чи ознаки характеристик, співвідносних із переважанням. Відповідно, тут

ідеться про оцінну та порівняльну семантику, реалізовану у мовленнєвих висловлюваннях.

Звідки мовці дізнаються, як їм оцінити ті чи інші ситуації? Основою такого знання постає культурний досвід носіїв мови, що формується в них на основі системи цінностей певного народу. Такі ціннісні підвалини зазвичай закладено до афористичних одиниць, що є віддзеркаленням національного світобачення.

На матеріалі паремій, що належать до пареміологічних систем різних народів, можна зауважити подеколи суттєві відмінності у сформованих у їх межах систем переваг та співвідношень. Так, наприклад, якщо в окремих пареміях іншомовного походження спостерігається наявність позитивної оцінки багатства, то в українських пареміях така оцінка є більш рідкісним явищем.

Преференційні висловлювання також прийнято називати «реченнями операційної переваги», оскільки вони «базуються на аксіологічній зв'язці-компаративі, що поєднує між собою речення, представлені в розгорнутому або згорнутому видах» (Маркелова, 1995). Преференційні висловлювання використовуються для опису міжконтекстної ситуації вибору.

Прагматика оцінки завжди потребує здійснення вибору. Описувані одиниці «являють собою дискретні кадри певних життєвих ситуацій» (Мараховська, 1998). Вибір зумовлює мотивування, які зазвичай знаходять у межах практичної доречності, зручності, легкості, надійності, бажаності та решти приватних оцінок (Коцюба, 2012).

Окремі преференційні висловлювання залучаються до опису ідеї прагматичних цінностей, втіленої в тексті паремії. Так, зокрема, в афористичній одиниці *добре – ворог найкращого* спостерігаємо відображення певного допусту бажань людини на користь реальних чеснот.

Описувані преференційні афористичні висловлювання наділені складною дворівневою семантикою. Для пояснення зазначеної думки розглянемо такі висловлювання:

- (1) *хоробрий як лев;*
- (2) *краще маленька рибка, ніж порожня тарілка;*
- (3) *живий собака кращий за мертвого лева.*

Порівняємо перші два висловлювання. Вони мають образний характер. Для розуміння сенсу першого із них є достатнім проведення лише однієї мисленнєвої операції: співвіднесення об'єкту висловлювання із нормативно-оцінним образом лева, котрий, як відомо, прийнято використовувати з метою опису сили, сміливості та відваги.

У випадку із другим преференційним афористичним висловлюванням (*краще маленька рибка, ніж порожня тарілка*) ситуація є складнішою. Афористичні одиниці подібного роду використовуються для опису не конкретної людини, а цілої життєвої ситуації, зануреним до якої постає об'єкт висловлювання. Ціннісні переваги виражаються шляхом послугування двох образів, які мають різну позицію відносно шкали цінностей.

Для третього прикладу (*живий собака кращий за мертвого лева*) також є характерною наявність двох образних складових, проте, на відміну від другого преференційного афористичного висловлювання, де відбувається градування оцінних ознак або розглядається ситуація наявності чи відсутності оцінної ознаки, семантика третього афористичного висловлювання є більш складною. Для розуміння сенсу третьої преференційної паремії необхідним постає здійснення мінімум двох мисленнєвих дій. Перша із дій, подібно до другого прикладу, полягає в ідентифікації двох образів, у виявленні того з них, який є більш цінним відносно іншого.

Мовна та мовленнєва компетенції дають можливість здійснення опису взаємовідносин образів у аналізованому преференційному афористичному висловлюванні таким чином: «лев сильніший за собаку, тому порівняння із левом є більш доречним, приємним». Образи собаки та лева зіставляються відносно ознак «сильний/слабкий».

Однак семантика висловлювання *живий собака кращий за мертвого лева* цим аж ніяк не вичерпується. В ньому реалізуються такі оцінні ознаки, як «живий/мертвий». Наведена афористична одиниця преференційного характеру описує ідею переваги збереження життя, навіть ціною втрати певного статусу.

Друга пара оцінних ознак виявляється більш важливою, ніж перша, вона змінює співвідношення оцінюваних образів, переставляючи їх «із ніг на голову». У випадку

із третім наведеним преференційним висловлюванням, включеним до складу паремії, образ лева займає значно нижче положення, ніж образ собаки.

Відтак, до преференційних виразів пареміологічного характеру є цілком застосовною оцінна шкала, яку можна назвати реверсивною оцінною шкалою. Її назва мотивована тим, що в межах зазначеної шкали відбувається деформація звичного співвідношення образів відповідно до ціннісної шкали. Потрапляючи під вплив ситуативних ознак, образи, що конвенційно наділені більшою цінністю відносно інших, поступаються своїм місцем у шкалі менш ціннісним, змінюються із ними місцями.

В перекладі з англійської мови прикметник *reverse* наділений значенням «дещо протилежне відносно ситуації, ідеї, процесу, що були згадані раніше» (Колоїз, 2012). Уявлення стосовно зворотного руху в межах ціннісної шкали, що знаходить конкретне мовне вираження, і дає підстави для послугування запропонованим терміном.

У межах наведеної вище ціннісної парадигми видається можливим на матеріалі преференційних афористичних висловлювань виокремити низку ціннісних констант, що реалізуються за допомогою різноманітних образних моделей.

Так, цінність першості, лідерства відносно статусного положення описується такими пареміологічними одиницями, що мають преференційну семантику:

краще бути першим на селі, ніж другим у місті;

краще бути головою собаки, ніж хвостом лева.

Реверсивна шкала спостерігається і в преференційних пареміях, що виражають перевагу із різними варіантами образності:

- пов'язаної з флористичними концептами: *краще бути вжаленим кропивою, ніж уколоти трояндою;*

- пов'язаної з концептами фауни: *краще їхати верхи на свині, ніж падати з коня;*

- пов'язаної з концептами їжі та продуктів харчування: *краще сало та цибуля вдома, ніж бенкети на чужині;*

- пов'язаної з концептами майнових відносин: *краще свій дім, ніж чужий палац; один подарунок кращий за дві обіцянки;*

- пов'язаної із соматичними концептами: *одна нога краща, ніж два костури;*

- пов'язаної з концептами орнітологічної тематики: *краще синиця в руках, ніж журавель у небі.*

Остання паремія із преференційною семантикою характеризується в українській мові наявністю низки варіантів, що відрізняються як відносно образної складової, так і за структурою елементів, що використовуються для уточнення ситуації. У них об'єктом, на користь якого надається перевага, також може поставати горобець відносно більш крупних та яскравих птахів: *краще горобець у жмені, ніж голуб у небі, краще горобець близько, ніж павич високо.*

Складний характер, притаманний родинним відносинам, описується в таких пареміологічних одиницях із преференційною семантикою: *краще жінка сварлива, ніж дурна; краще хай життя пропаде, ніж на злу жінку попаде; краще солом'яна згода, ніж золота звада.*

Етична дилема, що нею послуговуються під час реалізації ідеї стосовно більшої привабливості подолання життєвих труднощів на противагу пошукові легких шляхів, що можуть спричинити втрати престижу або нечесні вчинки, знаходить свій вираз у пареміологічних висловлюваннях із преференційною семантикою: *добре ім'я краще від багатства; зароблена копійка краща за вкрадений карбованець; краще не жити, ніж честь згубити.*

Образний характер ідеї бідного, проте чесного життя розвивається в українських народних прислів'ях та приказках із преференційною семантикою переважно за допомогою образів одягу та їжі: *краще чесний мир, ніж нечесний пір; краще ходити в лахмітті, але чесним, ніж у золоті, але втративши честь.*

Також наведемо низку прикладів преференційних висловлювань, у яких, згідно з українською пареміологічною традицією, грубість може поставати елементом реалізації семантики переваги: *краще гірка правда, ніж солодка брехня; ввічлива відмова краща за грубу згоду.*

Отже, у параграфі були розглянуті афористичні висловлювання сучасної української мови, що реалізують оцінну семантику операційних переваг. У межах преференційної семантики було виділено паремії, що мають так звану реверсивну оцінну шкалу. В них здійснюється трансформація стандартних уявлень стосовно ціннісних характеристик, притаманних певним явищам, та виникає нова ціннісна шкала – скоригована для умов конкретної життєвої ситуації. Принципи побудови зазначеної пареміологічної моделі та використання семантичних компонентів преференційності в межах афористичних одиниць були виконані на матеріалі наведених вище паремій

2.3. Порівняльний аналіз провідних концептів арабських та українських крилатих виразів

В афоризмах засуджується недбайливість і лінощі, висловлюються побоювання, до яких тяжких наслідків може призвести байдужість, черствість і невдячність людини. Розглянемо деякі з них:

بالصعوبات معروفون الإخوة = «Брати пізнаються у скрутні часи». Цей афоризм ілюструє значущість справжньої дружби, що викристалізовується через пережиті спільно випробування;

للطي قابل الفن لكن ، سهل النقد = «Критикувати легко, а мистецтво складне» (Говорити завжди простіше, ніж робити);

الطريق قبل صديق سرقة = «Обирай товариша перед дорогою». Вибір гідного товариша, супутника чи компаньйона перед подорожжю або початком будь-якої справи може виявитися значно важливішим, ніж рівень складності самої подорожі чи справи;

الكراهية تزول ، المشاكل تأتي عندما = «Коли проблеми приходять, йде ненависть». Якщо ворогуючі сторони осягає якесь спільне лихо, всі вони тимчасово об'єднуються між собою задля спільного протистояння спільній проблемі;

والصم المكفوفين أحب = «Любов засліплює та оглушує». Людина неадекватно сприймає дійсність, якщо її серце приковане до когось почуттям любові;

السيدة الصالحة من افضل الوحدة = «Самотність краща за погане товариство»;

يحصد يزرع ومن يجد يجاهد من = «Хто докладає зусиль, той досягне мети, і хто посіє, той пожне». Якщо людина дуже старається досягнути чого-небудь, то рано чи пізно до неї прийде успіх;

الفقر ضد ضمان - اليد متناول في الحرفية = «Ремесло в руках – убезпечення від бідності».

Якщо людина досконало володіє певним ремеслом, то вона завжди зможе заробити собі на життя й не опиниться в злиднях;

بنفسه فيها يسقط لأخيه حفرة يحفر من = «Той, хто копатиме яму своєму братові, сам у неї потрапить». Якщо людина робитиме зло іншим людям, то рано чи пізно це зло до неї повернеться;

قوة الاتحاد = «Сила – в єдності».

Багато афоризмів присвячено інтелектуальним здібностям людей. Вони вихваляють розум і винахідливість людини, її вміння знайти вихід із складних ситуацій, прагнення домогтися більш гідного існування, визнання дійсних заслуг.

В арабських афоризмах засуджується хвалькуватість, пиха і зарозумілість, невміння чи небажання людини залишатися собою. Із їдкою іронією та сарказмом говорять арабські афоризми про людей претензійних, які намагаються зіграти роль, що не цілком відповідає їх реальним здібностям та можливостям. Наприклад:

النجوم على البدر ميزة تعادل الجاهل على المتعلم وميزة = «Перевага освіченої людини над неуком така сама, як перевага повного місяця над зорями»;

عقله الرجل حلية = «Головна прикраса людини – це її розум»;

الغبي الصديق من أفضل الذكي العدو = «Розумний ворог кращий за дурного друга»;

المؤمن كرامة هي الحكمة = «Мудрість – чеснота благочестя»;

النافعة الأعمال كرامة على بظلالها تلقي رذيلة الغطرسة = «Пиха – недолік, що затьмарює чесноти від корисних справ»;

والطين الماء بين الكبرياء يضيع = «Пиха втрачається між водою та глиною».

Значну групу становлять арабські афоризми, в яких оспівуються прагнення знань і безмежна повага до вчителів. Наприклад:

اللحد إلى المهد من العلم في اجتهاد = «Прагни до знань від колиски до могили»;

الحجر على المطاردة يشبه كطفل التعلم = «Навчання в дитинстві подібне до карбування на камені». Якщо щось вивчене в юному віці, то воно ніколи не забудеться;

أ يجب أن يكون في المعرفة تكون في وليس الرأس في ملاحظات دفتر في = «Місце знань – у голові, а не на папері»;

الأنبيا ورثة العلماء = «Учені – спадкоємці пророків»;

السحر حتى ادرس ، تستخدمه لا لكن ، = «Вивчай навіть чародійство, але не застосовуй його». Сенс цього афоризму полягає в тому, що потрібно прагнути до того, аби знати якомога більше, проте знання, які можуть комусь зашкодити, все-таки практикувати не слід;

تعرفه لا أن من شيئاً تعرف أن الأفضل من = «Краще знати бодай щось, ніж не знати нічого»;

الأقل على واحدًا حرفًا علمني لمن عبدًا أصبحت = «Я стаю рабом того, хто навчив мене бодай однієї літери».

Арабські афоризми відображають становище жінки у стародавньому арабомусульманському суспільстві. Як приклад наведемо афоризм, що є хадисом Пророка Мухаммада: الامهات اقدم تحت الجنة = «Рай під ногами матерів».

Багато арабських афоризмів присвячено і таким вічно живим темам, як любов і дружба, взаємини у родині, відносини з родичами та сусідами. Думка народу в цих питаннях, наскільки можна помітити за записами, по суті своїй не змінилася: основоположними цінностями також залишаються взаємна повага і любов, вміння жити в мирі і злагоді, взаємовиручка, доброта і терпимість. Наприклад:

إذا كنت إذا حجراً لعائلتك فاحضر ، رحلة من عائداً كنت إذا = «Якщо ти повертаєшся із мандрів, то привези своїй родині бодай камінь». Цей афоризм закликає надавати увагу своїм рідним;

أعمى الحب = «Любов сліпа»;

والده يشبه الابن كان إذا حرج لا = «Немає нічого поганого, якщо син схожий на свого батька»;

حصان أمي أخي: قال والدك؟ هو من: البغل سألو = «Спитали в мула: хто твій батько? Він відповів: брат моєї матері – кінь». Загальновідомо, що батько мула – це віслук. Сенс цього афоризму полягає в тому, що людям властиво виносити на публіку передусім власні чесноти та приховувати при цьому свої недоліки;

مستقيمة فستصبح ، باستمرار الفروع بتصويب قمت إذا ، الواقع في = «Істинно, якщо постійно розпрямляти гілки, то вони рано чи пізно стануть прямими». У аналізованому афоризмі мається на увазі важливість правильного виховання дітей;

بروحه الغني هو حقاً الغني = «По-справжньому багатою є та людина, в якій багатою є душа».

Афоризм прикрашає мовлення, робить його виразнішим, але по-справжньому дієвим і переконливим цей вираз стає лише за умови своєчасного і доречного його виголошення. Кожен феномен дійсності може бути охарактеризований засобами афористичного мислення. Арабські афоризми мають складну смислову та комунікативну організацію.

Але далеко не всяке висловлювання, бездоганно побудоване за законами логіки, стає афоризмом. Навіть чітко і зрозуміло сформульовані мудрі думки не стануть «крилатими виразами», якщо вони не матимуть відповідного художнього оформлення.

Головними в арабських афоризмах постають такі складові, як смислова двоплановість та художня образність. Завдяки особливій смисловій та художній організації – використанню таких засобів виразності, як мовленнєве протиставлення, співзвуччя, омонімія, цитування, усічення (лаконічність) – афоризми міцно закріплюються в пам'яті.

Дослідження тематичних груп афоризмів дозволяє зробити висновок про складність вживання та перекладу цих мовних одиниць. Крилаті вислови є специфічними мовними одиницями, що вимагають особливої уваги до себе, адже попри схожість арабським афоризмам притаманна наявність відмінних від українських особливостей, значень та еквівалентів. Переклад таких афористичних одиниць зазвичай проходить за допомогою еквівалентів, подеколи – кількох. Але слід відзначити й існування таких сталих висловів, аналоги яких у мові, на яку перекладають, взагалі відсутні. Контекст є важливим чинником перекладу та вибору необхідного еквівалента, оскільки він сприяє точності розуміння афоризмів.

Висновки до розділу 2

Афоризм прикрашає мовлення, робить його виразнішим, але по-справжньому дієвим і переконливим цей вираз стає лише за умови своєчасного і доречного його виголошення. Кожен феномен дійсності може бути охарактеризований засобами афористичного мислення. Арабські афоризми мають складну смислову та комунікативну організацію.

Але далеко не всяке висловлювання, бездоганно побудоване за законами логіки, стає афоризмом. Навіть чітко і зрозуміло сформульовані мудрі думки не стануть «крилатими виразами», якщо вони не матимуть відповідного художнього оформлення.

Головними в арабських та українських афоризмах постають такі складові, як смислова двоплановість та художня образність. Завдяки особливій смисловій та художній організації – використанню таких засобів виразності, як мовленнєве протиставлення, співзвуччя, омонімія, цитування, усічення (лаконічність) – афоризми міцно закріплюються в пам'яті.

Дослідження тематичних груп афоризмів дозволяє зробити висновок про складність вживання та перекладу цих мовних одиниць. Крилаті вислови є специфічними мовними одиницями, що вимагають особливої уваги до себе, адже попри схожість арабським афоризмам притаманна наявність відмінних від українських особливостей, значень та еквівалентів. Переклад таких афористичних одиниць зазвичай проходить за допомогою еквівалентів, подеколи – кількох. Але слід відзначити й існування таких сталих висловів, аналогів яких у мові, на яку перекладають, взагалі відсутні. Контекст є важливим чинником перекладу та вибору необхідного еквівалента, оскільки він сприяє точності розуміння афоризмів.

ВИСНОВКИ

Роль афористики стосовно різних стилів мови є значною та змістовною, пов'язаною із виконанням низки важливих завдань: номінативного, емоційного, образотвірного, текстокогерентного тощо. Афористика займається вивченням специфіки крилатих виразів, що є знаками, утворення яких вторинне, продуктом вторинного непрямого номінативного виду, що представляє різноманітні синтагматичні засоби взаємодії між словами-компонентами в ході процесів, коли переосмислюється та формується нове значення, вихідне об'єднання чи проведення окремого слова. Цей розділ мовознавства також розглядає специфічні знакові функції афористичних одиниць, їх семантичні та структурно-семантичні особливості, що становлять її основні ознаки – стійкість та відтворюваність, займається дослідженням природи лексичного компоненту у афористичних одиницях, розглядає їх морфологічну та синтаксичну будову, синтаксичні зв'язки, у яких беруть участь афоризми.

Афористика є визначальним мовознавчим розділом, що сприяє об'єднанню фразеологічного мовного складу на сучасному та історичному етапах її розвитку. Він є сукупністю афоризмів, що належать до певної мови, поєднаними та згрупованими характерними виражальними засобами, що постають властивими для окремої соціальної групи, окремого автора чи літературно-публіцистичного напрямку.

Крилатим висловам належить чільне місце у фразеологічній системі будь-якої мови. Вони є складовими золотого фонду національної та світової культури. Пам'ять кожної людини, що є освіченою, зберігає значну кількість афоризмів, що знаходять використання у її мові, що є для неї рідною, а також – численні популярні зарубіжні крилаті вирази. Це є природним, адже важливість та специфічність цих мовних одиниць у мовленні незаперечна. Вони сприяють яскравому та стислому висловленню думки, надання характеристик ситуації, висловленню своїх відчуттів, використовуючи літературну форму. Будь-які афоризми становлять наймобільніший мовний шар, оскільки зберігають основу свого фонду.

Афоризм прикрашає мовлення, робить його виразнішим, але по-справжньому дієвим і переконливим цей вираз стає лише за умови своєчасного і доречного його виголошення. Кожен феномен дійсності може бути охарактеризований засобами афористичного мислення. Арабські афоризми мають складну смислову та комунікативну організацію.

Але далеко не всяке висловлювання, бездоганно побудоване за законами логіки, стає афоризмом. Навіть чітко і зрозуміло сформульовані мудрі думки не стануть «крилатими виразами», якщо вони не матимуть відповідного художнього оформлення.

Головними в арабських та українських афоризмах постають такі складові, як смислова двоплановість та художня образність. Завдяки особливій смисловій та художній організації – використанню таких засобів виразності, як мовленнєве протиставлення, співзвуччя, омонімія, цитування, усічення (лаконічність) – афоризми міцно закріплюються в пам'яті.

Дослідження тематичних груп афоризмів дозволяє зробити висновок про складність вживання та перекладу цих мовних одиниць. Крилаті вислови є специфічними мовними одиницями, що вимагають особливої уваги до себе, адже попри схожість арабським афоризмам притаманна наявність відмінних від українських особливостей, значень та еквівалентів. Переклад таких афористичних одиниць зазвичай проходить за допомогою еквівалентів, подеколи – кількох. Але слід відзначити й існування таких сталих висловів, аналогів яких у мові, на яку перекладають, взагалі відсутні. Контекст є важливим чинником перекладу та вибору необхідного еквівалента, оскільки він сприяє точності розуміння афоризмів.

ملخص

لأطروحة حول موضوع "مقارنة التعابير القائمة في اللغة العربية واللغة الأوكرانية"

تهدف هذه الأطروحة إلى مقارنة التعابير القائمة في اللغة العربية واللغة الأوكرانية. ويهدف البحث إلى اكتشاف قوانين ونمطية وظيفة المفاهيم الرئيسية للعبارة القائمة في الثقافة الأوكرانية والثقافة العربية في الخطاب المصطلحي

يتم استخدام مختلف الأساليب العلمية العامة في هذا البحث، بما في ذلك تحليل وتجميع المواد من خلال استعراض الأدبيات، والاستقراء لتعميم الملاحظات الفردية إلى استنتاج عام، والاستنتاج للوصول إلى استنتاجات حول الظواهر المحددة، بالإضافة إلى الأساليب اللغوية الخاصة، مثل المنهج الوصفي لتمثيل الخصائص وتقديم وصف دقيق وشامل للوحدات اللغوية، والتحليل السياقي للتحقق من معنى الوحدات المصطلحية في اللغة الأوكرانية والعربية، والتحليل التوزيعي لتحديد الخصائص الوظيفية للوحدات اللغوية من خلال تعاطيها مع عناصر أخرى.

ستساعد نتائج البحث على فهم أفضل للأنظمة العبارية في اللغتين العربية والأوكرانية، وستساعد أيضًا في تحديد الخصائص المشتركة والمميزة في استخدام التعابير القائمة. وسيتيح ذلك لنا تعميق المعرفة بالجوانب الثقافية لكل من اللغتين، بالإضافة إلى مساعدتنا في عمليات الترجمة وتعلم اللغة الأجنبية.

في المقدمة، يتم تبرير اختيار موضوع البحث وأهميته، وتحديد الهدف والمهام وتحديد كائن وموضوع وأساليب البحث.

يتم تناول الجانب النظري لدراسة التعابير القائمة في الفصل الأول، حيث يتم تحديد مفهوم التعبير القائم في الدراسات اللغوية وتحديد الخصائص الرئيسية للتعابير القائمة.

يخصص الفصل الثاني لدراسة قوانين وظيفية التعابير القائمة في اللغة العربية واللغة الأوكرانية.

في الخاتمة، يتم إجمال نتائج البحث.

تتضمن الأطروحة 27 صفحة للنص الرئيسي و30 مرجعًا.

الكلمات الرئيسية: قوانين، مقارنة، وظيفية.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Вольф Є. М.(2007). Функціональна семантика оцінки. М., 1985. 228 с.
- Городенська К. Граматичний словник української мови : Сполучники. Херсон : Видавництво ХДУ.
- Городенська К. Г. (2010). Сполучники української літературної мови : монографія. Київ : Інститут української мови ; Видавничий дім Дмитра Бураго,
- Колоїз Ж. В. (2012). Українська пареміологія: (навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.). Кривий Ріг : ТО “Центр-Принт”.
- Селіванова О. (2006). Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К.
- Серажим К.(2002). Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. Київ.
- Телія В.Н.(1996). Російська фразеологія: Семантичний, прагматичний і лінгвокультурологічний аспекти. М.: Мови російської культури.
- Ужченко В. Д.(2005). Фразеологія сучасної української мови. Луганськ: Альма-матер.
- Українські прислів'я та приказки / упор. С. В. Мишанич і М. М. Пазяк. (1984). Київ : Вид-во худ. Літ.
- Христіанінова Р.(2012). Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові : монографія. Київ : Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Шабат-Савка С. (2020). Комунікативно-інтенційний зміст преференційних висловлень в українських пареміях. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 28, (Т. 4. с. 75-80).
- Семененко Н.М. (2005). Проблеми лінгвістичного статусу прислів'їв та приказок. *Лінгвістичні та методичні основи філологічної підготовки вчителя-мовника*. (Т. 1. с. 201-208).
- Абакумова О.Б. (2011). Прислівні концепти та паремійний дискурс. *Учені записки. Серія: Гуманітарні науки*. № 6. (с. 128-139).
- Караман С. О. (К. Ленвіт, 2000). Методика навчання української мови в гімназії. (с. 84).

Ковшова М. Л. (2018). Особисте ім'я в пареміологічному дискурсі: досвід дискурсивного аналізу. *Поліпарадигмальні контексти фразеології в XXI столітті*. № 7. (С. 227-240).

Кохан І. Н. (2019). Китайські етнічні паремії про характер, особистість та відношення до життя в дискурсі англомовних ЗМІ Китаю. *Балтійський гуманітарний журнал*. №4 (29). (с. 264-268).

Коцюба З. Г. (2012). Лінгвістичні аспекти дослідження прислів'їв і приказок. *Лінгвістичні студії*. № 24. (с. 74–79).

Максимов А. Н. (2008). Модальність переваги та її вираження в сучасній англійській мові. *Вісник Костромського державного університету*. № 1. (с. 184-188).

Маркелова Т. В. (1995). Семантика і прагматика засобів вираження оцінки в російській мові. *Філологічні науки*. № 3. (с. 67-79).

Яковлева О. А. (2014). Паремійний фонд мови: культурна універсальність і національна специфічність. *Філологічні науки: питання теорії та практики*. № 11 (41). (с. 212-216).

Плиско К. М. (1995). Принципи, методи і форми навчання української мови. Харків: Основа. (с.208).

Nunan D. Discourse analysis. Introducing. London: Penguin Books. (P.1-9).

Meinhof U. Discourse. (1993). *The Blackwell Dictionary of Twentieth Century Social Thought*. Oxford: Blackwell. (P.161-162).

Fraser B. (1999). What are discourse markers? *Journal of pragmatics*. 31. (P. 931-952).

Величко С. І. (1996). Фразеологізми-прислів'я як конституенти функціонально-семантичного поля спонування в сучасній німецькій мові: автореф. дис. ... к. філол. н.: 10.02.04 "Германські мови". К.

Мараховська В. Г. (1998). Типи складнопідрядних речень з підрядними прикомпаративними : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова». Запоріжжя.

Ткач П. Б.(2004). Значення преференційності та способи його вираження в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова». Харків.

Айдачич Д. Слов'янські прислів'я з компаративними формами «кращий», «краще».

URL: <https://www.rastko.rs/rastko/delo/13854>.

Dijk T. A. van. Discourse, context and cognition. URL: <http://www.discourse-in-society.org/teun.html>

Fairclough N. Critical discourse analysis in transdisciplinary research. URL: <http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/norman/norman.htm>